

HAÁSZ JÁNOS-HORVÁTH RICHÁRD-TÓTH TÜNDE

Borsodi középiskolások és a helyi szintű politizálás

A helyi és regionális szintű politizálás napjaink komplex társadalmának képviseleti demokráciáiban a központi hatalom ellenpólusát jelenti, és ez a szerepe a jövőben még valószínűleg növekedhet. Éppen e „jövőbe vetettség” miatt tartjuk fontosnak, hogy képet kapjunk arról: a középiskolás fiatalság, a jövő politizáló generációja hogyan vélekedik a helyi, lokális politikáról, az ilyen szintű politizálás lehetőségeiről.

A fiatalok későbbi esetleges politikai vagy közéleti szerepvállalását nagyban befolyásolja a másodlagos szocializációs tényező, az oktatási intézmény, elsősorban is a középiskola, ahol már – részben az iskolai közéletnek az általános iskolaiénál nagyobb fokú szervezettsége, részben pedig maguknak a fiataloknak a fejlettsége miatt – több és érdemibb lehetőség nyílik közösségi feladatok vállalására. Ennek a ténynek a felismerése vezetett minket ahhoz, hogy a középiskolások közösségi életét és politika iránti érdeklődését vizsgáljuk, speciálisan egy iskolatípusban, a gimnáziumi fiatalok között.

Kutatásunkban – anyagi és egyéb kapacitásainak korlátozottsága miatt – egyetlen régióra kívántunk koncentrálni, így az ország egyik legnagyobb (és legnagyobb lélekszámú) megyéjére, Borsod-Abaúj-Zemplén megyére esett a választásunk. Alapsokaságnak a megye gimnáziumaiban tanuló 15–18 éves korosztályt tekintettük, ebből a mintegy 9500 diákból 500 fős mintától kértünk választ 80 – nyílt és zárt – kérdésre standard kérdőívünkön. A kérdés időpontja 1996. február 26.–március 1. között volt, és valamennyi iskolában személyesen történt.

A minta demográfiai jellemzői az alábbiak voltak: a megkérdezettek 38,2 százaléka, 190 fő férfi, 293 személy nő (15 fő nem válaszolt

erre a kérdésre), születési éveiket tekintve csaknem azonos arányban 1977 és 1980 között születettek, akiknek mintegy ötöde elsős, 25–26 százaléka pedig második–negyedik osztályos. A válaszadók 27,5 százaléka miskolci, 41,1 százaléka más városban, 31,4 százaléka pedig egyéb településen lakik.

A minta reprezentatív nem, életkor és lakóhely szerint, és a megválaszolatlan kérdőívek aránya nem érte el azt a határt, amelyen a felmérés már értékelhetetlen lenne. A felmérés során igyekeztünk arra is ügyelni, hogy egy oktatási intézményben annyi tanulót kérdezzünk meg, hogy így is arányos legyen a minta.

Kérdőívünk négy fő panelt tartalmazott, ezek a következők voltak:

- vélemény és ismeret a diákönkormányzatról;
- iskolán kívüli közösségi tevékenység;
- politikai tájékozottság;
- politikai ismeret és érdeklődés.

Ez utóbbi panelbe tartoztak azok a kérdések is, amelyek a megkérdezetteknek a helyi politizálással kapcsolatos véleményére vonatkoztak. Hipotéziseink az alábbiak voltak:

1. A fiatalokat a helyi politika, a lokális politizálás jobban érdekli, mint a „nagypolitika”.

2. Ennek oka az, hogy a helyi ügyekben a megkérdezettek érintetteknek érzik magukat, szívesebben alkotnak erről véleményt, és nagyobb az ezzel kapcsolatos ismeretanyaguk.

(Volt egy harmadik, jelen írás keretei között nem tárgyalt feltevésünk is, miszerint a több politikai ismeretettel rendelkező fiatalok a helyi politikáról is többet tudnak, és politikai aktivitásuk is nagyobb.)

Hipotéziseinket az alábbi módon kívánjuk igazolni: először a konkrét kérdésekre adott válaszok alapján véljük alátámasztani az első állításunkat. Ezt követően keresztábra-elemzéseket felhasználva megkíséreljük második és harmadik feltevésünket is igazolni.

Kérdőívünkben egyfelől a politika iránti, másfelől a helyi politizálás iránti érdeklődésükről kérdeztük a fiatalokat. Az első esetben az érdeklődés irányába mozdult el a mérleg nyelve: a megkérdezettek csaknem 70 százaléka, az érdemi választ adóknak pedig mintegy 84 százaléka, összesen 348 személy „igen”-nel felelt a helyi politika iránti érdeklődést firtató kérdésünkre, s mindössze 66-an adtak egyértelmű „nem” választ (a többiek vagy nem, vagy „nem tudom”-mal válaszoltak).

Nehezebb helyzetben vagyunk a második kérdés esetében, illetve a két válaszsor összehasonlításakor: itt ugyanis – mint az az 1. táblázatból is kiderül – nem arra kértük őket, hogy igen–nem választás alapján döntsék el, érdekli-e őket a politika, vagy sem, hanem arra, hogy a politika iránti érdeklődésüket 7-es skálán helyezték el. Ha elfogadjuk, hogy a politika az önmagukat 6–7-es érdeklődésűnek tartó válaszadókból vált ki érdeklődést, akkor az előző kérdés „igen” válaszában itt csak 70 fő felel meg.

Ha ehhez a kevésbé érdeklődőket és a „határozatlanokat” (5-ös és 4-es érték) is hozzávesszük, akkor is csak 271 fiatal, a megkérdezett-

tek 54, az érdemi választ adók 55 százaléka reagált „pozitívan” a kérdésre, megközelítőleg egynegyedük, 115 fő pedig határozottan elutasító választ (1-2-es érték) adott, és magas volt a kismértékben elutasítók száma (105 fő) és aránya (21,5 százalék) is. Ha megnézzük az átlagértéket (3,73), láthatjuk, hogy az alig valamivel van fölülte az enyhe elutasításnak, s még a középértéket sem éri el. A helyi politika tehát láthatóan nagyobb hatással van a fiatalokra, mint az országos szintű politizálás. Ezzel tehát beigazolódtott az első feltevésünk.

Második hipotézisünk igazolása során szeretnénk választ kapni arra a kérdésre is, miért van az, hogy a helyi politika a fiatalok számára jobban elfogadott, mint az országos. Feltételezésünk szerint ez részben az érintettséggel, részben az ismerettel függ össze.

Először azt vizsgáljuk, mit jelent számukra a „politika”, majd megnézzük, hogy ettől mennyire eltérően értelmezik a fiatalok a helyi politikát. A második táblázat sajnos igen kevés értékelhető adatot tartalmaz: ha a 143 nem válaszolóhoz hozzátesszük a „nem tudom”, „nem érdekel” válaszokat, akkor mindössze 258 érdemi, valamint 73 „egyéb” kategóriába sorolt válaszunk marad. Ez utóbbiak részben a közélet kifejezésre asszociálnak, javarészt pedig értelmezhetetlen válaszokat tartalmaznak.

A 258 válasz 55,4 százaléka valamiképpen a konfliktusokkal függ össze (parlamentari harcok, hatalmi harc, pártharcok). Az érdemi választ adók mintegy 5 százaléka konkrét politikusra gondol, ha a „politika” kifejezést hallja, s mintegy 40 százalékuk (101 fő) gondol a politikai szereplőkön és konfliktusokon túlmutató történésekre, eseményekre; ezt az „ország helyzete” kifejezéssel illettük. Mivel ilyen feltűnően alacsony – az egész mintára vonatkoztatva alig több, mint 20 százalék – azok aránya, akik számára a politika közös dolgaink rendezésének terepe, érthető az, hogy ilyen alacsony a politika mint olyan elfogadottsága.

Ezzel szemben a lokális politika, a helyi események értékelése kapcsán arra az eredményre jutottunk, hogy a válaszadók két nagy csoportba sorolhatók: egy részük érdeklődik a helyi ügyek iránt (részint „kíváncsi” a településén történetekre, részint pedig érintettnek érzi magát), másik részük pedig elutasítóan viszonyul a lokális politikához. Igen magas az önmagukat érintettnek érzők aránya (a 390 válaszadónak majd kétharmada, 245 fő tartozik ide), s összességében is magas a lokális politikát pozitívan fogadók aránya (a teljes mintának több mint 60, a válaszadóknak pedig több mint 80 százaléka, 319 fő tartozik ebbe a csoportba). Emellett azt is fontos megjegyezni, hogy a megkérdezettek csaknem fele, 222 fő szívesen elmondaná a véleményét a helyi ügyekben, részint mert úgy véli, hogy joga van erre, másrészt úgy véli, hogy érdeke is ez, illetve igen sokan (megközelítőleg 100 fő) ezzel befolyásolni szeretnék – és úgy vélik, ténylegesen befolyásolhatják – a helyi döntéseket. Ez az aktivitás valószínűleg összefügg azzal is, hogy igen sokan elégedetlenek a helyi vezetéssel: az ezt firtató kérdésre válaszoló 296 főnek mintegy 60 szá-

zaléka, 177 személy tartozik ebbe a csoportba. Ennek ellenére a politika és a közélet különböző szereplői közül így is a polgármesterbe vetett bizalom a legnagyobb: az érdemi választ adó mintegy 400 fiatal közel egyharmada (132 fő) neki mondaná el a helyi politikával kapcsolatos véleményét; az alpolgármestert mindössze 10-en, a település országgyűlési képviselőjét pedig 16-an keresnék fel ilyen célból.

Érdekes azonban azt megvizsgálnunk, hogy a lokális politika történéseivel elégedetlen (illetve elégedett) fiatalok kiket keresnének fel ilyen jellegű problémáikkal. A 3., 4. és 5. táblázatok egyfelől azt mutatják ugyan, hogy az elégedetlenek is elsősorban a polgármesterhez fordulnának (az abszolút számok szerint legalábbis), ha azonban megnézzük az arányokat is, már más eredményt kapunk.

Az elégedettséget firtató kérdésre „nem tudom”-mal válaszolók számunkra indifferensek, ezért szerepeltetünk csak két sort a táblázatban. Ennek százalékos feltérképezésével a következő eredményt kapjuk: meglepő módon az elégedetlenek inkább fordulnának a polgármesterhez (továbbá az országgyűlési képviselőjükhöz, helyi pártfrakcióhoz, illetve sajtóorgánumához), mint az elégedettek, akik inkább az alpolgármestert keresnék fel vagy rokonaikkal, ismerőseikkel beszélgetnének a lokális dolgokról.

Ez persze érthető: az elégedetlenek valószínűleg azt keresik fel, akivel problémájuk van, illetve akitől gondolják megoldását vagy nyilvánosságra hozatalát várják. Ez pedig azt a tényt sejteti, hogy a fiatalok – legalábbis helyi ügyeik intézése kapcsán – a baráti társaságban való elégedetlenkedésen már túlléptek: a *ius murmurandit* – azok, akiknek véleményük van – immár nyilvánosan is gyakorolják. Ennek okát korábban már említettük: a fiatalok a lokális ügyeket a magukénak vélik, érintettnek érzik magukat. Alátámasztja ezt az is, hogy azok, akik elégedetlenek, szívesebben elmondanák véleményüket, mint azok, akik elégedettek: 209-en válaszoltak mindkét kérdésre érdemben, közülük 162-en mondanák el szívesen a véleményüket a helyi dolgokról. Ebből a 162 főből 96-an (azaz közel 60 százalék) elégedetlenek a helyi ügyek alakulásával – ez az arány megint azt sejteti, hogy a lokális történések iránt érdekődők tevőlegesen részt is kívánnak venni a lokális politika történéseiben. Elmondhatjuk tehát, hogy sikerült igazolni második hipotézisünket is, miszerint a lokális politika iránti nagyobb érdeklődés oka az, hogy a helyi ügyekben a megkérdezettek szívesebben „nyilatkoznak” meg, mint az országos politika kérdéseiben, ugyanis ezekben érintettnek érzik magukat.

Végül arra a kérdésre szeretnénk választ kapni, hogy a lokális politika mit jelent a fiatalok számára, mennyire elégedettek azzal, illetve miben látják az ezzel kapcsolatos problémákat. Ennek érdekében megvizsgáljuk azt, hogy mi készíti a fiatalokat a helyi ügyekkel kapcsolatos véleményalkotásra (6. táblázat), a következőkben pedig azt, hogy ez mennyire korrelál az elégedettségükkel.

A kapott válaszokat kettéoszthatjuk az alábbiak szerint: az első három sorban azok a vélemények vannak, amelyek szerint nincs szükség a helyi ügyekben a javaslatokra.

A „szkeptikusok” közül a legtöbben úgy vélik, hogy nem számít a véleményük, és viszonylag kevesen vannak, akik nem érdeklődnek a lokális politika iránt, vagy – ami ezzel összefüggésben van – kevés az ismeretük erről. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy az érdemi választ adó mintegy 319 megkérdezettből mindössze 76-an vélekednek egyértelműen így erről a kérdésről (az „egyéb” kategóriába tartozó 54 személlyel nem foglalkoztunk). „Pozitív”-nak nevezhető választ adott ezzel szemben az érdemben válaszolók megközelítőleg 60 százaléka, 189 fő (az egész minta 38 %-a).

Az alábbiakban azt nézzük meg, hogy a véleményt nyilvánító megkérdezettek mennyire elégedettek a helyi politikával, illetve mennyire elégedetlenek azok, akik negatívan ítélik meg. A keresztábra adatai jelzik, hogy a helyi ügyekkel kapcsolatban megnyilatkozni nem kívánók egyetlen esetben sem elégedettek a helyi ügyek alakulásával, ez tehát magyarázhatja azt, hogy mitől válnak szkeptikussá. Látható azonban az is, hogy azok, akik elmondanák a véleményüket, szintén inkább az elégedetlenek, mintsem az elégedettek csoportjába tartoznak. A lokális politikával elégedetlenek – mint látható, ők vannak többségben – egy része alapvetően érdeklődőbb a politikai, közösségi történések iránt, másik részük alapvetően elutasító. Előbbiekre a negatívumok sem lehangolóan hatnak – ellenkezőleg, ők úgy vélik, hogy meg kell szólalniuk, el kell mondaniuk véleményüket, azaz *hatniuk kell* –, az utóbbiak viszont elfordulnak, csalódottá, rezignálttá válnak ugyanezen hatásokra. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az előbbi csoportba tartozóak politika iránti érdeklődése nagyobb (azoknak a véleményalkotási hajlandósága, akiket érdekel a politika, 58 százalékos, azoknak pedig, akiket nem érdekel, a „meg nem szólamási hajlama” közelít ehhez az arányhoz).

Végül arra a kérdésre szeretnénk választ találni, hogy a válaszadók szociális és családi háttere mennyiben befolyásolta a politikával, helyi politizálással kapcsolatos véleményüket. Nos, a szülők iskolai végzettségével és munkájával kapcsolatos vizsgálatok alapján nem figyelhető meg szignifikáns eltérés az ilyen értelemben vett „otthoni háttér” különbözősége esetén. Ha azonban azt vizsgáljuk, hogy a különböző településeken lakók hogyan viszonyulnak a helyi politikához és mennyire elégedettek annak alakulásával, már lényeges eltéréseket látunk (7., 8. táblázat). A Miskolcon lakóknak például csak a 42 százaléka érdeklődik a helyi ügyek iránt (ha nem vesszük figyelembe a „nem tudom”-mal válaszolókat, akkor ez az arány 60%), ezzel szemben az egyéb városban lakóknál ez a két mutató: 47 és 71 százalék, míg az egyéb települések lakosainál 46 és 76 százalék. Hasonló módon eltérést mutat az is, hogy a különböző településeken lakók mennyire elégedettek lakóhelyük helyi politikájának alakulásával: a miskolciaknak mindössze 16 százaléka (a „nem tudom” válaszok nélkül 32 %-a) elégedett csupán a lokális politika történéseivel,

az egyéb városok lakói esetében már 27, illetve 40, az egyéb településeknél pedig 32 (illetve 46) százalékos ez a mutató. Megállapíthatjuk tehát, hogy a miskolci fiatalok elégedetlenebbek és passzívabbak, sőt: minél kisebb településen lakik a megkérdezett, annál aktívabbak és érdeklődőbbek a fiatalok.

A fenti adatok, illetve azok összefüggései igazolni látszanak hipotéziseinket. Végző következtetésként elmondhatjuk, hogy bár öröndetes a fiataloknak a helyi ügyek iránti nagyobb érdeklődése és aktivitása, mégis meg kell állapítanunk negatívumként, hogy az országos politika eseményeit nem vagy nem megfelelő mértékben követik. Másrészt az is sajnálatos tény, hogy politikai ismereteik meglehetősen hiányosak.

Érdekes lenne ezt a kutatást az ország különböző középiskoláiban megismételni, illetve az ott szerzett tapasztalatokat összehasonlítani ezekkel az adatokkal.

1. táblázat

Válaszok az „Érdekel-e téged a politika?” kérdésre, ahol az 1-es érték azt jelenti, hogy a válaszadót egyáltalán nem érdekli, a 7-es pedig azt, hogy nagyon érdekli (átlagérték: 3,73)

értékek	válaszok mennyisége	a minta százaléka	válaszadók százaléka
1	48	9,6	9,8
2	67	13,5	13,7
3	105	21,1	21,5
4	111	22,3	22,7
5	88	17,7	18,0
6	46	9,2	9,4
7	24	4,8	4,9
nem válaszolt	9	1,8	
összesen	498	100,0	100,0

2. táblázat

Válaszok a „Mire gondolsz, ha azt hallod: »politika«?” kérdésre?

válaszok típusai	válaszok mennyisége	a minta százaléka	a válaszadók százalékos aránya	értékelhető válaszok százalékos aránya
parlamentari harcok	84	16,9	23,7	32,6
az ország helyzete	101	20,3	28,5	39,1
hatalmi harc	31	6,2	8,7	12,0
pártharcok	28	5,6	7,9	10,9
személyek	14	2,8	3,9	5,4
egyéb	73	14,7	20,6	-
nem érdekli	15	3,0	4,2	-
nem tudja	9	1,8	2,5	-
nem válaszolt	143	28,7	-	-

3. táblázat

Elégedett-e a helyi vezetéssel/kinek mondaná el véleményét a helyi ügyekről?

	polgár- mester	alpolgár- mester	orsz.gy. képv.	rokon, ismerős	párt	újság	egyéb	össze- sen
igen	41	3	3	43	1	8	6	105
nem	59	3	8	47	2	15	8	142
összes	100	6	11	90	3	23	14	247

4. táblázat

Elégedett-e a helyi vezetéssel/kinek mondaná el véleményét a helyi ügyekről? (sorszázalékos keresztábla)

	polgár- mester	alpolgár- mester	orsz.gy. képv.	rokon, ismerős	párt	újság	egyéb	össze- sen
igen	39,0	2,9	2,9	40,9	1,0	7,6	5,7	100,0
nem	41,5	2,1	5,6	33,2	1,4	10,6	5,6	100,0
összes	40,5	2,4	4,5	36,4	1,2	9,3	5,7	100,0

A táblázatok statisztikai adatai (az SPSS+ számításai alapján):

Chi-Square	Value	DF	Significance
Pearson	356.75824	35	0.00000
Likelihood Ratio	55.88460	35	0.01393
Mantel-Haenszel test for linear association	4.72061	1	0.02980

Minimum expected frequency	-	0.005	
Cells with expected frequency	<	5 -	34 OF48 (70.8%)

5. táblázat

A lokális politikával összefüggő elégedettség és a helyi ügyekkel kapcsolatos vélemény elmondására való hajlandóság összevetése

választípusok	igen	nem	nem tudom	összes
nem számít a véleménye	6	18	19	43
nem érdeklő	3	3	4	10
keveset tud a helyi dolgokról	3	4	10	17
joga van	8	13	8	29
érdeke a megszólalás	14	27	15	56
befolyásolhatja a döntést	32	38	29	99
egyéb válaszok	14	17	21	52
összes	80	120	106	306

A táblázatok statisztikai adatai (az SPSS+ számításai alapján):

Chi-Square	Value	DF	Significance
Pearson	54.43214	36	0.02503
Likelihood Ratio	32.34846	36	0.64299
Mantel-Haenszel test for linear association	2.76666	1	0.09625
Minimum expected frequency	-	0.035	
Cells with expected frequency	<	5 -	32 OF49 (65.3%)

6. táblázat

Miért mondaná-e el (vagy nem mondaná el) véleményét a helyi ügyekkel kapcsolatban?

választípusok	válaszok mennyisége	a minta százaléka	válaszadók százaléka
nem számít a véleménye	45	9,0	14,1
nem érdeklő	14	2,8	4,4
keveset tud a helyi dolgokról	17	3,4	5,3
joga van	30	6,0	9,4
érdeke a megszólalás	57	11,4	17,9
befolyásolhatja a döntést	102	20,5	32,0
egyéb válaszok	54	10,8	16,9
nem válaszolt	179	35,9	—

7. táblázat

Milyen jellegű településen laksz/van-e véleményed a helyi ügyekről?

	igen	nem	nem tudom	összes
Miskolc	55	36	41	132
egyéb város	94	38	67	199
egyéb település	71	22	59	152
összesen	220	96	167	483

8. táblázat

Milyen jellegű településen laksz/elégedett vagy-e a helyi ügyek alakulásával?

	igen	nem	nem tudom	összes
Miskolc	20	43	64	127
egyéb város	52	79	62	193
egyéb település	46	54	46	146
összesen	118	176	172	466